

УДК 811.161.2'367.32

Марія ТЕЛЕКИ,
Буковинський державний
медичний університет,
Чернівці (Україна),
mariateleki@ukr.net

СУБ'ЄКТИВНА МОДАЛЬНІСТЬ ВИСЛОВЛЕННЯ У ПИСЕМНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Key words: *modus, the category of modality, subjective modality, expressing subjective-modal meaning.*

Mariia Teleky. Subjective modality of statements in written communication. *The subjective modality of statements in written communication was reviewed in the following article. The scientific views on the subjective modality in the interpretation of modern linguists have been analysed; the most used types of values subjective modality of statements in written communication have been analysed and established; some of the differentiated features ways of expressing subjective-modal meanings at different levels of language were revealed.*

Найновіші лінгвістичні дослідження раз у раз звертаються до проблем суб'єктивності в мові, пов'язаних з поняттям суб'єктивної модальності та модусу. З'ясування наявності суб'єктивного значення у висловленні викликає труднощі насамперед з огляду на багатоплановість понять модусу. Внутрішня диференція модусу вирізняє серед інших категорію модальності як категорію модусу.

Появі терміна „модус” лінгвістика завдячує французькому мовознавцю Ш. Баллі. Досліджуючи мовлення, вчений встановив, що у будь-якому висловленні реалізується протиставлення фактичного змісту (диктуму) й індивідуальної суб'єктивної оцінки викладених фактів (модусу)¹.

Модальність як категорія модусу має суб'єктивний характер², конкретні форми та суб'єктивно-оцінні значення якої об'єднує коло кваліфікацій, інтегральним компонентом яких є віднесеність до планів реальність/ірреальність, тобто передаваний мовцем стосунок змісту речення до дійсності, характеристика повідомлюваного як реального або ірреального.

Модальні значення трактують по-різному. Їх поділяють на об'єктивні й суб'єктивні, зовнішньосинтаксичні і внутрішньосинтаксичні, первинні й вторинні та ін³.

В українському мовознавстві модальність характеризують як синтаксичну категорію, яка є „виявом суб'єктивно-об'єктивних відношень відображеного в реченні явища дійсності”, або ж як реченнєву категорію „суб'єктивного семантико-синтаксичного спрямування”⁴. Дослідники наголошують на тому, що „...за своєю природою модальний зміст речення є думка як відображення дійсності, узята з боку „модусу” існування дійсного явища (можливість, дійсність, необхідність)”⁵.

Модальність визначають як функціонально-семантичну категорію, їй властива польова організація, до складу якої входять мікрополя дійсності/недійсності, що охоплюють засоби різних мовних рівнів для вираження цих значень⁶.

Розглядаючи модальність як власне ставлення мовця до свого повідомлення, модальність розкривають як багатоаспектну категорію, що пов'язана з іншими функціонально-семантичними категоріями мови, у тому числі з категоріями прагматичного рівня. З огляду на такі позиції, модальність відображає складні взаємодії між чотирма чинниками комунікації: мовцем, співрозмовником, змістом висловлення і дійсністю⁷.

Суб'єктивну модальність розглядають як ієрархічно організовану систему модальних значень, об'єднаних категорією суб'єктивності, що віддзеркалює участь мовця у формуванні висловлення⁸. На думку М.В. Мірченка, суб'єктивна модальність є суб'єктивним інтерпретуванням події, ситуації, факту дійсності в діапазоні можливості, наміру, вірогідності, необхідності, сумніву, категоричності⁹.

На семантичному рівні, за спостереженнями О.М. Орехової, суб'єктивна модальність є комплексом типових суб'єктивно-модальних значень, які ураховують характер компетенції суб'єкта мовлення, ступінь його поінформованості, емоційний стан, прагнення встановлювати контакти зі співрозмовником, підтримувати його увагу і включати в хід власних роздумів і оцінок¹⁰.

У трактуванні суб'єктивної модальності варто не забувати і про соціальний аспект. На характер висловлення може впливати ситу-

ація спілкування, ставлення мовця до себе і адресата, суб'єктивність в інтересах мовця і суб'єктивність в інтересах адресата тощо¹¹.

Дослідження суб'єктивної модальності висловлення у писемному спілкуванні полягає в актуалізації суб'єктивно-модальних значень, пов'язаних з розвитком сучасної української мови у напрямку підсилення особистісно-суб'єктивного компоненту. Незважаючи на чималі розвідки різних аспектів модальності, засоби вираження суб'єктивно-модальних значень потребують сучасних інтегрованих підходів до вивчення мови і мовлення.

Метою публікації є опис суб'єктивно-модальних значень різних типів висловлення, висвітлення їхніх прагматичних аспектів, вияв на підставі диференційованих ознак деяких засобів і способів вираження суб'єктивно-модальних значень на різних рівнях мови. В статті проаналізуємо найуживаніші типи суб'єктивної модальності висловлення у писемній комунікації.

Особливістю писемного спілкування є те, що мовці розмежовані у часі й відстані. Зважаючи на це, процес комунікації може бути цікавим за умови, якщо він відображає суб'єктивне ставлення мовців до подій, фактів, явищ. Ситуація спілкування може характеризуватися різними чинниками: офіційністю/неофіційністю спілкування, наявністю/відсутністю знань адресанта про дійсність, ставленням адресанта/адресата до відображених фрагментів дійсності тощо. У спілкуванні мовець розв'язує різні специфічні комунікативні завдання.

Для підтримування контактів у писемному спілкуванні адресанти часто використовують повідомлення, в яких відображені їхні думки, наміри, сподівання, очікування. Обов'язковим суб'єктивним значенням є передаване мовцем співвідношення змісту висловлення до дійсності – реальності/ірреальності. Метою висловлення є прагнення адресанта повідомити адресату своє ставлення, свій погляд на існуючий стан справ, знайти односторонній або змінити його погляд на ситуацію, що склалася чи може скластися в майбутньому¹². На граматичному рівні суб'єктивна модальність уточнює і коректує об'єктивно-модальне значення речення, пов'язане з опозицією реальності/ірреальності, інакше кажучи, виступає як один з аспектів відношення висловлення, як предикативний аспект. У сукупності з об'єктивно-модальним значенням суб'єктивна модальність утворює модальну парадигму речення¹³, напр.: *Мені здається, що Ваш літературний талант іменно надається до малювання широких картин суспільного життя* (М. Коцюбинський до Н. Кобринської, датований 6 січня 1900 р.)¹⁴. Значення суб'єктивної

модальності передається як ставлення мовця до повідомлюваного і позначається модальним словом *здається*.

Суб'єктивна модальність висловлення у писемній комунікації може презентуватись комунікативними типами речень, які передбачають надання тому чи тому реченню особливого модального розкриття мовцем змісту. Такі речення виявляють відношення, встановлені на підставі власного аналізу певного фрагмента об'єктивної дійсності й передані через суб'єктивне сприйняття мовця, напр.: *„Куліша” Вашого читав дуже залюбки, дивуючись, однак, що і в провінції цензура децю дозволяє говорити. Чи Ви пустите його в продаж нарізно?* (А. Кримський до Б.Д. Грінченка, датований 4 липня 1899 р.)¹⁵.

Отже, контактоустановлювальна модальність насамперед пов'язана з категорією адресатності, оскільки передбачає наявність отримувача інформації, в якій відображено ставлення адресанта до повідомлюваного. У висловленні адресант втілює бажання бути почутим, підтримує контакт, здійснює суб'єктивну характеристику змісту речення з погляду реальності / ірреальності.

У писемному спілкуванні поширене використання волюнтативної модальності, оскільки автор листа розказує про своє волевиявлення, спонукає до дії, які на його власне переконання і суб'єктивне ставлення до повідомлюваного слід вчиняти / не вчиняти адресату. Для вираження спонукування адресант послуговується морфологічною категорією способу, що тісно пов'язується з предикативним ядром речення. Традиційна граматику кваліфікує категорію способу як самостійну дієслівну категорію, що об'єднує грамами дійсного, умовного та наказового способів¹⁶, і бажального, у якого зовсім нейтралізована апелятивність „і натомість виразним є значення бажальності”¹⁷.

Пояснення загального значення форм умовного (кон'юнктива) і наказового (імператива) способу ґрунтується на опозиції ірреальних значень гіпотетичності дії, процесу, стану / бажаність дії, процесу, на протиставленні незалежно від часового значення форм, що віддзеркалюють дієслівний зміст як факт нереальний, тобто потенційний, бажаний. Кон'юнктив означає такі гіпотетичні дії, що реалізуються за наявності відповідних умов, здійснення раніше за них або паралельно з ними інших дій, напр.: *Так коли б спочити хоч кілька місяців, залишити десть далеко свої щоденні клопоти й турботи, то, може б, чоловік що й зробив* (М. Коцюбинський до

В. Гнатюка, датований 6 лютого 1904 р.)¹⁸. Це зумовило типову для дієслів умовного способу синтаксичну структуру складнопідрядних речень з підрядною умовною частиною (умови виконання певної нереальної дії виражені в головній частині) у ситуації прохання, напр.: *Коли що приймуть, то я прохав би у Вас задля себе, коли можна, сотню одбитків* (Панас Мирний до В.П. Науменка, датований 23 лютого 1902 р.)¹⁹.

Модальне значення спонукального способу трактується як спонукувана мовцем бажана дія, яка може відбутися лише за умов, коли для виконання її є добра воля особи, до якої звертається мовець. У спонукальному способі спостерігається контамінація умовного й наказового способів: „бажана для мовця дія може відбутися за відповідної умови, але вона не експлікована, як у конструкціях з дієслівними формами умовного способу”²⁰, напр.: *Беріть, як хочете. Мені б хотілося не те що 25 прим., а всі їх продати. Я й забалакував про це з Вами колись, – чи не взяли б Ви за це діло, маючи свою книгарню і свої знески з другими?* (Панас Мирний до Г.І. Маркевича, датований 1905 р.)²¹.

Функціонування форм імператива у висловленні визначається із загального значення повинності / необхідності. Вказана адресантом дія до моменту спілкування існує лише у його свідомості та інтерпретується ним як потрібна і необхідна, корисна дія для адресата. Адресоване в писемній комунікації спонукування до вчинення / невчинення дії стає відомою отримувачеві повідомлення і може бути реалізована у майбутньому адресатом – потенційним виконавцем спонукуваної дії. Вираження імперативних форм дієслова супроводжується спонукальною інтонацією й реалізується у спонукальному типі речення, напр.: *Вам треба в ч и т и с я* (І. Микитенко до Є. Кравченка, датований 2 липня 1934 р.) (Підкреслення І. Микитенка)²²; *Пишіть. Нема часу. Призначте спеціальну людину для себе і для старого. Забирайте з собою всі людські пристрасті, всі муки, всі сльози, всю гордість і ненависть до ворога, і помсту, й пристрасть, – не кидайте на дорозі* (О.Довженко до П.П. Вершигори, датований 1943 р.)²³. Імперативні форми імпліцитно відбивають наявну ситуацію, стан або дію, а також ситуацію, стан або дію, які можуть настати чи виникнути²⁴.

Отже, волюнтативна модальність – оцінка адресантом ситуації з погляду можливості, необхідності, повинності, можливості за умов, що склалися на момент комунікації, спрямована на можливість її реалізації в майбутньому, елементом реальності в ситуації волевиявлення є особа

адресата мовлення – потенційного виконавця спонукуваної дії.

Суб’єктивним фактором позначається бажальна модальність, що виражається у реченні як „бажання суб’єкта мовлення щодо встановлення відповідності основного змісту речення з дійсністю (реальністю)”²⁵. Модальне значення бажальності на рівні предиката репрезентується експліцитно модальними дієсловами *хотіти, хотітися, воліти* і віддзеркалює суб’єктивність в інтересах адресанта. В епістолярії найчастіше пом’якшене волевиявлення виражається саме цими дієсловами, оскільки вони є стилістично нейтральними і знижують категоричність висловлення, напр.: *Ой, як же не хочеться вмочати руки і мозок в соцухівовські чорнила!* (М. Куліш до І. Дніпровського, датований 17 липня 1924 р.)²⁶; *Волію з моїми засадами сидіти на селі, як змінювати їх і йти до міста* (Є. Ярошинська до М. Павлика, датований 12 грудня 1900 р.)²⁷. Мовець може пояснювати мотиви бажання, супроводжуючи його проханням не вчиняти дію в інтересах адресата, напр.: *А прогос, я не хочу, щоб він знав, що Чайльд виписаний по моїй раді, прошу не видати мене, якщо дядько питатиме* (Леся Українка до М. Павлика, датований 5 лютого 1895 р.)²⁸.

Модальність бажаності здійснення певної дії виражається формою умовного способу дієслова експліцитно, напр.: *Бажав би я, щоб воно теж увійшло у збірку моїх оповідань, якщо тільки будуть видані вони* (А. Тесленко до М.М. Грінченко, датований 23 листопада 1910 р.)²⁹ чи імпліцитно і може доповнюватися експресивним звертанням: *Господи, що би я дав, щоб тебе знов між своїми побачити і послухати твоє живе скриляче слово!* (М.Старицький до М.П. Драгоманова, датований травнем 1876 р.)³⁰.

Бажаність дії виражає модальне значення бажального способу. Мовець, виражаючи волевиявлення про бажану дію або бажаний процес чи стан, не спрямовує його на адресата, не спонукає когось виконати дію, а лише повідомляє про неї собі або іншим особам. Саме в цьому спостерігається основна відмінність бажального способу від наказового. Специфіка модального значення бажаності виявляється в аналітичній неособовій формі, у якій поєднано інфінітив з морфемою *б*, на яку припадає основне функціональне навантаження значення бажаності, напр.: *Далі б написати Різвяну казку* (Є.

Сверстюк до В. Марченка, датований 1 січня 1982 р.)³¹.

Отже, бажальна модальність стосується бажаної дії, процесу чи стану, які не є прямо скерованими на адресата, а лише переповідані адресантом, оцінка мовцем ступеня його впевненості у вірогідності повідомлюваного.

Писемна комунікація є продуктивним способом обміну думок, що містить суб'єктивну оцінку фрагмента дійсності, фактів, подій, явищ тощо. Суб'єктивна модальність висловлення є вираженням позитивного чи негативного ставлення мовця до об'єктів позамовної дійсності й пов'язана з лінгвістичною категорією оцінки.

Оцінна модальність містить упорядкований комплекс ознак, що утворюють структуру, і визначається як модальна рамка, яка має обов'язкові елементи: експліцитний або імпліцитний суб'єкт (особа, соціум, з погляду якого дається оцінка), об'єкт (оцінюваний референт), підставу (критерій, що передає уявлення суб'єкта про об'єкт) і характер оцінки (абсолютна, естетична, порівняльна)³².

Оцінне ставлення адресанта до стану речей, до предмета мовлення, наприклад, виражається в імпліцитному акті поради. Ступінь оцінки передається прислівниками *добре* / *краще*, напр.: *Було б добре, коли б ти взяв одпущ. Хоч тижнів на два та приїхав сюди* (С. Васильченко до Ф.Ф. Панасенка, датований 5 травня 1913 р.)³³.

Модальна оцінка про стан речей може передаватися перформативом *раджу* та підсилуватися оцінною лексемою *краще*. Адресант імпліцитно висловлює своє ставлення до соціальних стереотипів адресата, напр.: *Раджу Вам тим часом не думати про сі речі, а коли Ви хочете поспішити з приїздом в Софію, то зробіть се краще ради мене, а не ради Ваших господарських клопотів* (Леся Українка до Л.М. Драгоманової, датований 29 вересня 1894 р.)³⁴.

Для вираження негативного ставлення до подій адресант часто послуговується прислівниковим заперечним предикатом *негарно*, напр.: *Та се воно не було би негарно, лише вона, може, якась дуже горда пані, а я лиш буковинський мужик, і то дуже вразливий, а і такий, що не любить звертати на себе уваги і робити знайомства* (О. Кобилянська до В. Стефаніка, датований 15 червня 1898 р.)³⁵, своє ставлення адресант підкреслює авторськими розділовими знаками.

Для оцінних висловлень характерними є предикати думки типу *знати*, *розуміти*, *думати*, *признавати*. Оцінка з аксіологічним значенням уводить у висловлення експліцитну суб'єктивність, напр.: *Я знаю, яка тяжка й терниста путь українського літератора, і через те я*

можу добре розуміти і признавати Вашу працю і Ваші заслуги (Леся Українка до М. Старицького, датований 4 травня 1894 р.)³⁶. *Я звичайно багато читаю, але признаюся, що давно читав щось таке гарне, таке захоплююче, як „Земля”* (М. Коцюбинський до О. Кобилянської, датований 12 жовтня 1902 р.)³⁷.

Модальність пов'язується з оцінним аспектом: модальний компонент висловлення виражає оцінку вірогідності, можливості, необхідності чи бажаності, напр.: *Намір, звісно, добрий, та й матеріальні засоби там є певні, але чи вийде з цього щось путнє – залежатиме від того, хто стоятиме при цьому ділі* (А. Гак до Д. Нитченка, датований 29 жовтня 1951 р.)³⁸; значення експресивної оцінки, напр.: *Знаєте, місця в Чернівцях не дали мені, бо я замало клерикальна. Чорт їх побері, вже вони мене не переіначуть* (Є. Ярошинська до М. Павлика, датований 12 грудня 1900 р.)³⁹.

Оцінні роздуми передбачають суб'єктивний компонент позитивного / негативного ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта і подаються експліцитно як відношення „подобатись / не подобатись”, „схвалюю / не схвалюю”, напр.: *Видання Спілки дуже подобається не тільки мені, але й усім, хто з ними познайомився* (М. Коцюбинський до В. Гнатюка, датований 10 вересня за ст. ст. 1899 р.)⁴⁰; *„Нарис” Ольги Кобилянської не сподобався, бо дуже помотаний* (В. Стефанік до О.К. Гаморак, датований листопадом 1898 р.)⁴¹.

Отже, оцінна модальність відображає позитивне / негативне ставлення адресанта до висловлення. Наявність в реченнях прикметників *добрий*, *путний*, прислівників *краще*, *негарно*, *добре* вказують на загальну думку, з якою погоджується / не погоджується адресант і може доповнюватися експресивно-емоційними підсилувачами оцінного ставлення.

Зміст писемної комунікації наповнений кваліфікацією мовцем інформації щодо джерела мовця чи способів її отримання – авторизаційна модальність. За допомогою модальності висловлення уможливується викладення адресантом своєї й чужої (диктумної) інформації з суб'єктивного погляду автора мовлення, експліцитна вказівка на джерело мовця відносно повідомлюваної ним ситуації.

Планом змісту авторизаційної модальності є протиставлення своє / чуже, авторське / цитоване. Викладаючи інформацію, адресант стає ніби співавтором рівно однієї

реальної повідомлюваної ситуації, оскільки часто виражає своє ставлення до інформації.

У писемному мовленні можна розрізнити експліцитну авторизаційну модальність, коли інформація подається авторизовано (*на мою думку, мені думалось, гадаю, чув*), й імпліцитну, тобто таку, яка подається об'єктивовано, на відміну від автора. Такий спосіб подавання інформації використовують у двох випадках: коли викладають речі загальновідомі і коли авторизаційне значення очевидне, тому вказувати на нього немає потреби⁴².

З поняттям авторизаційної модальності пов'язане питання відбору мовних засобів. Авторизованими є ті конструкції, що вносять у речення семантику авторизації⁴³. До них належать:

– дієслова відповідної семантики, що вказують у ситуації діалогу, літературної полеміки на викладення авторської інформації як суб'єкта логічної та оцінювальної діяльності: *мені думалось, гадаю, на мою думку*, напр.: **На мою думку**, видання І.П. Котляревського – *річ дуже, дуже добра, тільки напишіть про це видавництву „Вік” у Києві, щоб часом і вони не видали Котляревського* (Іван Карпенко-Карий до Г.І. Маркевича, датований 27 жовтня 1904 р.)⁴⁴; джерела повідомлення: *буцімто* (у значенні *мовляв*), *Чув, бачте, від високоповажного О.Я. Кон[иського] (в Києві), буцімто можна відбирати вашу часопись якось рекомендованими листами, чи що* (В. Мова (Лиманський) до редактора журналу „Світ”, датований безрезем 1883 р.)⁴⁵;

– конструкції для викладення чужої думки, з якою погоджується автор повідомлення, напр.: *Це, як каже Шкловський, передмова до тієї статті, якої не буде* (Микола Хвильовий до Миколи Зерова, лист № 8)⁴⁶.

Специфіка авторизаційної модальності визначається підкресленням позначенням авторської висловлюваної думки; це значення взаємодіє з полем персональності і персуазивності. В авторизаційній модальності підкреслюється авторське ставлення до повідомлюваного, модально-оцінна кваліфікація стає важливою для мовця в ситуації полеміки та є прагматично обумовленою.

Листування насичене питальною модальністю і полягає у вимозі підтвердження чи заперечення реальності основного змісту речення або ж уточнення його окремих компонентів.

Співвіднесеність модальної рамки зі змістом речення, включаючи його модальність, дає можливість виділити питальні речення. „Питальна модальність означає долучення до акту формування речення і до його основного змісту такого відтінку волевиявлення суб'єкта мовлення, який вимагає від співрозмовника (іноді й від самого мовця) під-

твердження чи заперечення відповідності основного змісту речення об'єктивній дійсності або доповнення цього змісту новим необхідним компонентом, відповідним до дійсності, яка в даному змісті відображається”⁴⁷. У питальному реченні модальна рамка набуває форми *хочу дізнатися*, що означає: *хочу, щоб ти / ви відповів / -ли*, а „модальне значення питальності виявляється в тому, що віддзеркалення дійсності реалізується у формі запитання про реальність чи ірреальність факту й полягає в прагненні мовця отримати конкретну інформацію” і супроводжується питальною інтонацією⁴⁸, напр.: **Як Ви тепер живете? Де Леся? Чи з Вами, чи окремо? Чи одержала вона від нас на своє весілля привітальну картку?** (А. Гак до Д. Нитченка, датований 18 серпня 1953 р.)⁴⁹.

Таким чином, питальна модальність є значенням ствердження / заперечення і віддзеркалює характер відношення між предметом мовлення і тим, що про нього говорять.

Успіх комунікації залежить від багатьох чинників: характеру ситуації та її складових, соціальних та індивідуальних особливостей осіб, що беруть участь у писемній комунікації. Від уміння володіти способами висловлення ввічливості в офіційній / неофіційній ситуації залежить результативність спілкування. Для виконання своїх намірів мовець, реалізуючи семантику суб'єктивного ставлення до адресата – доброзичливості, прихильності, шанобливості⁵⁰, послуговується різноманітними мовними засобами модальності ввічливості:

– формами імперативного способу, до яких додаються інтенсифікатори ввічливості *будьте ласкаві, коли буде Ваша ласка*, що вказують на поважне ставлення до адресата, знижують категоричність висловлення й супроводжують ввічливою інтонацією. Використання модальної частки *ж* одночасно підсилює спонування мовцем адресата до дії, напр.: *Будьте ж ласкаві, не забудьте нас* (М. Коцюбинський до І. Франка, датований 7 червня 1903 р.)⁵¹.

Висловлення адресанта позначаються відсутністю імперативного чи категоричного спонування у вчиненні / невчиненні певної дії. Адресату пропонується можливість здійснити дію на власний розсуд, з власної волі за допомогою імпліцитної конструкції пропозиції, якій сприяє уведення суб'єктивно-модальної лексеми зі значенням гіпотетичності (невпевненого припущення) *могли б + інфінітив*, напр.: *Коли б вищезгаданій високоповажній редакції могли знадобитися також кілька моїх новел, то я був би дуже задоволений* (Ю. Федькович до Б. Ді-

дицького, 6 липня 1861 р.)⁵², на вербальну інформацію нашаровується оцінка соціальної позиції адресата; питальних структур зі значенням прохання з модально-заперечними компонентом, напр.: *Мене дуже цікавить, що Ви тепер пишете. Чи не подарували б Ви нам великої повісті або роману?* (М. Коцюбинський до Н. Кобринської, 6 січня 1900 р.)⁵³;

Отже, модальність увічливості відтворює бажання, можливості, вірогідності, гіпотезичності здійснення дії, яку адресатові не нав'язують, але пропонують виконати з власної волі. Надзвичайно важливим є чинник адресата, що впливає на відбір мовних одиниць вираження модальності увічливості.

Аналіз суб'єктивної модальності висловлення у писемній комунікації підтверджує думку про те, що модальність вужче поняття, ніж модус, і не є ідентичною йому. Їх відношення ґрунтуються на однаковому принципі – орієнтації на мовця. Якщо „у сфері модусу вона означає будь-яке відношення – до предмета мовлення, змісту висловлення, співрозмовника, форми мовлення, порядку, ходу думки, а поза сферою модусу модальність виражає ставлення мовця до змісту повідомлюваного з погляду його реальності / ірреальності”⁵⁴.

Суб'єктивна модальність висловлення у писемному спілкуванні відображає здатність мовця критично осмислювати своє мовлення щодо віднесеності до дійсності, своїх знань, оцінок, суб'єктивне ставлення до мовленнєвої ситуації. У писемному спілкуванні виділяються сім типів значень суб'єктивної модальності висловлення.

Реалізація завдань суб'єктивної модальності здійснюється через змістову організацію речення, в т.ч. модусну сферу значення речення.

Ієрархію засобів вираження суб'єктивної модальності висловлення репрезентують мовні рівні: *інтонаційний* – розповідна, спонукальна, питальна (прохальна чи наказова, увічлива чи категорична); *морфологічний* – способові й часові та форми особи і числа дієслів, модальні слова, частки; *синтаксичний* – реченнєві конструкторції різного виду і типу; *фонетико-графічні* засоби – авторські розділові знаки; *сфера граматичної стилістики* – види модальності, вставні слова і конструкції, функції імператива.

Вивчення суб'єктивної модальності висловлення в писемній комунікації дозволяє розширити структуру модальності, продовжити дослідження модальності у напрямку особистісно-суб'єктивного компоненту висловлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Пер. с фр. / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – С. 44-46.

2. Шинкарук В.Д. Категорії диктуму і модусу у структурі речення : монографія / В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2002. – 19 с.

3. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского синтаксиса / Г.Ф. Золотова. – М.: Наука, 1973. – 351 с.

4. Вихованець І.Р. Граматика української мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Грищенко. – К.: Рад. школа, 1982. – 209 с.

Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.

Чолкан В.А. Речення з суб'єктивно-модальними формами в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук. – 10.02.01. / В.А. Чолкан. – Івано-Франківськ, 2001. – 5-6 с.

5. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія: В 2-х ч. / І.К. Кучеренко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1961. – Ч. 1. – 171 с.

6. Беляева Е.И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках / Е.П. Беляева. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 178 с.

Бондарко А.В. Об актуализационных признаках предложения // Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков / А.В. Бондарко. – Л. : Наука, 1975. – С. 139-147.

Орехова Е.Н. Субъективная модальность высказывания: форма, семантика, функции : дисс. на соискание учен. степ. докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е.Н. Орехова. [Электронный ресурс] – М. : 2011.– С. 5. – Режим доступа : <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a54.php>

Пете И. Типы синтаксической модальности в русском языке // Studia Slavica / И. Пете. – Budapest, 1970. – Т. 16. – № 3. – С. 218-229.

Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності: монографія / В.М. Ткачук / Наук. ред., передмова док. філол. наук, проф. Загнітка А.П. – Тернопіль: Підручники й посібники, 2003. – 240 с.

7. Краснова Т.И. Субъективность – Модальность (материалы активной грамматики) / Т.И. Краснова. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2002. – С. 121.

8. Орехова Е.Н. Субъективная модальность высказывания: форма, семантика, функции : дисс. на соискание учен. степ. докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е.Н. Орехова. [Электронный ресурс] – М. : 2011.– С.5. – Режим доступа : <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a54.php>

9. Мірченко М.В. Модальність як комунікативно орієнтована категорія речення / М.В. Мірченко// Граматика слова і граматики мови : [зб. наук. праць, присвячений ювілею д. філол.н., проф., чл.-кор. НАН України, зав. відділу

граматики та історії української мови Ін-ту укр. мови НАН України І.Р. Вихованця / укл. А. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 182.

^{10.} Орехова Е.Н. Субъективная модальность высказывания: форма, семантика, функции : дисс. на соискание учен. степ. докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е.Н. Орехова. [Электронный ресурс] – М. : 2011. – С. 8. – Режим доступа : <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a54.php>

^{11.} Краснова Т.И. Субъективность – Модальность (материалы активной грамматики) / Т.И. Краснова. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2002. – С. 11.

Телеки М.М. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру : монографія / М.М. Телеки, В.Д. Шинкарук. – Київ – Миколаїв : МДГУ, 2007. – С. 25.

^{12.} Орехова Е.Н. Субъективная модальность высказывания: форма, семантика, функции : дисс. на соискание учен. степ. докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е.Н. Орехова. [Электронный ресурс] – М. : 2011. – С. 9. – Режим доступа : <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a54.php>

^{13.} Орехова Е.Н. Субъективная модальность высказывания: форма, семантика, функции : дисс. на соискание учен. степ. докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е.Н. Орехова. [Электронный ресурс] – М. : 2011. – С. 15. – Режим доступа : <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a54.php>

^{14.} Коцюбинський М. Повісті, оповідання (1910-1912). – К.: Дніпро, 1979. – Т. 3. – С. 286.

^{15.} Кримський А.Ю. Листи. Твори: У 5-и томах. – Листи (1890-1917). – К.: Наук. думка, 1973. – Т. 5. – Кн. I. – С. 336.

^{16.} Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Вища школа, 1997. – С. 418.

^{17.} Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – С. 112-113.

^{18.} Коцюбинський М. Повісті, оповідання (1910-1912). – К. : Дніпро, 1979. – Т. 3. – С. 298.

^{19.} Мирний Панас Твори: У 5-и томах. – К. : Вид-во АН УРСР, 1955. – Т. 5. – С. 406.

^{20.} Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – С. 261.

^{21.} Мирний Панас Твори: У 5-и томах. – К. : Вид-во АН УРСР, 1955. – Т. 5. – С. 421 с.

^{22.} Микитенко І. П'єси. Публіцистика. Про себе і свою творчість. – К.: Дніпро, 1983. – Т. 4. – С. 522.

^{23.} Довженко О. Твори: У 5-и томах. – К. : Дніпро, 1966. – Т. 5. – С. 317.

^{24.} Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності: монографія / В.М. Ткачук / Наук. ред., передмова док. филол. наук, проф. Загнітка А.П. – Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. – 240 с.

^{25.} Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 128.

^{26.} Куліш М. Твори: У 2-х томах. – К. : Дніпро, 1994. – Т. 2. – С. 497.

^{27.} Ярошинська Є. Вибрані твори. – К. : Держ. вид-во худ. л-ри, 1958. – С. 398.

АПСНІМ. – 2014. – № 4 (4)

^{28.} Українка Л. Зібрання творів: У 12-х томах. Листи (1876-1897) – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 10. – С. 277.

^{29.} Тесленко А. Повне зібрання творів. П'єси, дописи, етнографічні написи. – К. : Наук. думка, 1967. – С. 494.

^{30.} Старицький М. Твори: У 8-и томах. – К. : Дніпро, 1965. – Т. 8. – С. 437.

^{31.} Сверстюк Є. Листування з Валерієм Марченком // Сучасність. – 1993. – № 6. – С. 106.

^{32.} Івин А.А. Основания логики оценок / А.А. Ивин. – М. : Изд. Моск. ун-та, 1970. – С. 21-34.

^{33.} Васильченко С. Оповідання. Повісті. Драматичні твори. – К. : Наук. думка, 1988. – С. 340.

^{34.} Українка Л. Зібрання творів: У 12-х томах. Листи (1876-1897) – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 10. – С. 266.

^{35.} Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади. – К. : Дніпро, 1982. – С. 348.

^{36.} Українка Л. Зібрання творів: У 12-х томах. Листи (1876-1897) – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 10. – С. 232.

^{37.} Коцюбинський М. Повісті, оповідання (1910-1912). – К. : Дніпро, 1979. – Т. 3. – С. 317.

^{38.} Нитченко Дм. Листи письменників. – Мельбурн : Вид-цтво «Ластівка», 1992. – С. 75.

^{39.} Ярошинська Є. Вибрані твори. – К. : Держ. вид-во худ. л-ри, 1958. – С. 398.

^{40.} Коцюбинський М. Повісті, оповідання (1910-1912). – К. : Дніпро, 1979. – Т. 3. – С. 289.

^{41.} Стефанік В. Повне зібрання творів: У 3-х томах. – К. : Вид-во АН УРСР, 1954. – Т. 3. – С. 329 с.

^{42.} Шинкарук В.Д. Категорії диктуму і модусу у структурі речення : монографія / В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2002. – С. 58-59.

^{43.} Агафонова А.М. Авторизовані звертання у мові творів Т.Г. Шевченка / А.М. Агафонова // Шевченко і Поділля : [Збірник наукових праць за матеріалами другої Всеукр. наук. конфер.] – Кам'янець-Подільський, 1999. – С. 181-184.

^{44.} Карпенко-Карий І. Твори: У 3-х томах. – К. : Держ. вид-во худ. л-ри, 1961. – Т. 3. – С. 267.

^{45.} Мова (Лиманський Василь). Старе гніздо й молоді птахи. – К. : Дніпро, 1990. – С. 391.

^{46.} Хвильовий Микола. Твори: У 2-х томах. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 853.

^{47.} Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 128.

^{48.} Шабат С.Т. Категорія питальної модальності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. / С.Т. Шабат. – Івано-Франківськ, 2000. – 19 с.

^{49.} Нитченко Дм. Листи письменників. – Мельбурн : Вид-цтво «Ластівка», 1992. – С. 79.

^{50.} Телеки М.М. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру : монографія / М.М.

Телеки, В.Д. Шинкарук. – Київ – Миколаїв : МДГУ, 2007. – С. 143.

^{51.} Коцюбинський М. Повісті, оповідання (1910-1912). – К. : Дніпро, 1979. – Т. 3. – С. 272

^{52.} Федькович Ю. Твори: У 2-х томах. – К.: Дніпро, 1984. – Т.2. – С. 345.

^{53.} Коцюбинський М. Повісті, оповідання (1910-1912). – К. : Дніпро, 1979. – Т. 3. – С. 286.

^{54.} Шинкарук В.Д. Категорії диктуму і модусу у структурі речення : монографія / В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2002. – С. 21.

Teleky Mariya. MODALITÉ SUBJECTIVES DE L'EXPRESSION PENDANT COMMUNICATION ÉCRITE.

On examine dans cet article la modalité subjective de l'expression pendant la communication écrite, on analyse des opinions scientifiques sur la modalité subjective dans l'interprétation des linguistes modernes, on établit et on analyse aussi les types des acceptions les plus utilisées de la modalité subjective de l'expression, on éclaire leur aspect pragmatique, on décrit sur la base des caractéristiques différenciées certains aspects et modes d'expression des significations subjective-modales aux différents niveaux de la langue.

Mots-clés: *modus, catégorie de la modalité, modalité subjective, significations subjective-modales.*

Телеки Мария. СУБЪЕКТИВНАЯ МОДАЛЬНОСТЬ ВЫСКАЗЫВАНИЯ В ПИСЬМЕННОЙ КОММУНИКАЦИИ.

В статье рассмотрено субъективную модальность высказывания в письменной коммуникации. Автором проанализировано научные взгляды на субъективную модальность в интерпретации современных языковедов, установлено и проанализировано наиболее употребляемые типы значений субъективной модальности высказывания, освещено их прагматический аспект, раскрыто на основании дифференцированных признаков некоторые средства и способы выражения субъективно-модальных значений на разных уровнях языка.

Ключевые слова: *модус, категория модальности, субъективная модальность, субъективно-модальные значения.*